

Kansen op werk

Pieter Boot

R.A. Belderbos, C.A. Teulings, *Kansen op werk, een analyse van verdringing op de Nederlandse arbeidsmarkt*, Amsterdam: SEO, 1988

Onlangs verscheen het rapport *Kansen op werk* van de Stichting voor Economisch Onderzoek van de Universiteit van Amsterdam. Centrale probleemstelling hierin was hoe de aansluiting tussen vraag en aanbod zich heeft ontwikkeld ten tijde van eerst toenemende (1979-1983) en later stabiliserende (1983-1985) werkloosheid. Omdat de AKT's de basis van het empirisch materiaal vormen kan geen recenter jaar dan 1985 worden bestudeerd.

Uitgangspunt is dat in een zesjarige periode (1979-1985) zowel de waardeering van beroepen door individuen als de geschiktheid van individuen met bepaalde opleidingen voor bepaalde beroepen onveranderd is. Het aantal baanaanbiedingen dat een werkzoekende kan verwachten is echter afhankelijk van de schaarsteverhoudingen op de markt. In een laagconjunctuur bijvoorbeeld zullen werkgevers individuele werkzoekenden minder snel een goede baan aanbieden (er zijn meer geschikte(re) kandidaten), maar de betrokkene zal wel eerder slechtere banen accepteren (omdat hij of zij minder makkelijk een goede baan kan krijgen).

Het model van beroepsselectie is in twee stappen opgebouwd. Eerst wordt bezien of de werkzoekende een baan vindt, onafhankelijk van de vraag in welk beroep; vervolgens wordt van degenen die werk hebben gevonden geanalyseerd in welk beroep zij terecht kwamen. In de eerste schatting is de kans op werk afhankelijk van allerlei persoonlijke kenmerken en de situatie op de arbeidsmarkt. Voor iedere beroeps-arbeidsmarkt wordt dit apart geschat. In de tweede schatting wordt deze algemene 'baanvindkans' als verklarende variabele meegenomen en zo bezien waarom mensen met bepaalde kenmerken in bepaalde banen terechtkomen.

Alvorens zo geschat kan worden is het datamateriaal gehergroepeerd: er zijn

samenhangende beroepsgroepen geclusterd, alleen degenen jonger dan 45 jaar zijn meegenomen (bij de ouderen zijn opleidingskenmerken minder goed vergelijkbaar) en om niet 4 maar 4 x 4 data voor de regressie te hebben is het land in vier regio's opgesplitst. Omdat hbo-ers en academici regionaal mobiel zijn, moesten deze echter uit de analyse weggelaten worden.

Zoals bekend hoeft men in de AKT niet bij het GAB ingeschreven te zijn om werkzoekend genoemd te kunnen worden. Dit geeft bijvoorbeeld informatie over herintreders. Het blijkt dat werkzoekende herintreders er *twee* keer zo lang over doen een baan te vinden dan werkzoekenden na ontslag, die er op hun beurt weer *twee* keer zo lang over doen als intreders (schoolverlaters). Dit werpt een schrijnend licht op de moeite die veel herintredende vrouwen zich moeten getroosten om een baan te vinden (de cijfers zijn overigens van 1985).

Een tweede opmerkelijke konklusie is dat *leeftijd* bij ontslagwerklozen en herintreders een andere rol speelt. Voor de ontslagwerkloze neemt de kans een baan te vinden snel met de leeftijd af, bij herintreders neemt die juist (in lichte mate) toe. Vanaf 37 jaar zijn herintreders in het voordeel! *Geslacht* heeft als zodanig geen apart effect. Alleen mannen met een partner vinden sneller een baan. De onderzoekers verklaren dit uit het feit dat deze mannen vaak kostwinner zijn en het zich uit dien hoofde niet kunnen permitteren erg kieskeurig te zijn bij het zoeken naar werk (impliciet gaan ook deze linkse ekonomen er blijkbaar vanuit dat bij de anderen hoge uitkeringen bepaald een remmend effect hebben op werkaanvaarding!).

Een derde algemene konklusie was dat de mate waarin buitenlanders, bij overigens gelijke kenmerken, een baan vonden significant samenhang met de arbeidsmarktsituatie; dit ging echter alleen op bij de verslechtering van de arbeidsmarktsituatie en niet bij de daarop volgende verbetering.

Vervolgens is per beroepsgroep gezien wie erin terecht kwamen (naar opleidingsrichting en -niveau, leeftijd, geslacht, nationaliteit), afhankelijk van de in de eerdere analyse gevonden arbeidsmarktsituatie zoals die juist voor die beroepsgroep was gevonden. Afgezien van allerlei specifieke konklusies per beroepsgroep zijn er enkele belangrijke algemene konklusies te trekken:

- In de gunstigste arbeidsmarkt vond 90% van de middelbaar opgeleiden binnen een jaar werk; in de ongunstigste arbeidsmarkt was dat 56%. Voor uitgebreid lager opgeleiden bedroegen deze percentages resp. 98 en 40%, voor de lager opgeleiden 78 resp. 20%.
- Bij de middelbaar opgeleiden nam vooral de kans dat men in een hoog gewaardeerd beroep kwam (bijv. middelbaar technicus) sterk af, daarentegen name die op een laag gewaardeerd beroep nog wat toe. Voor de uitgebreid lager opgeleiden geldt hetzelfde. De lager opgeleiden hebben deze 'uitweg' niet: zij worden ook uit de minst gewaardeerde beroepen verdrongen. Dit wordt aardig geïllustreerd met bouwvakkers.

Tabel 1 *Percentage dat binnen een jaar een baan (in de bouw) vindt*

	gunstige arbeidsmarkt		ongunstige arbeidsmarkt	
	bouw	op totaal	bouw	op totaal
middelbaar opgeleiden	3	(99)	4	(56)
uitgebreid lager opgeleiden	10	(98)	6	(40)
lager opgeleiden	12	(78)	4	(20)

- In de niet-technische beroepen worden zelfs degenen met een juiste opleidingsrichting op een lager niveau verdrongen door diegenen met een minder goede richting maar hoger niveau. In de technische beroepen komt dit minder voor.
- Hoewel buitenlanders een veel kleinere kans hebben om werk te vinden dan Nederlanders (bij overigens gelijke kenmerken in 1983-1985 een bijna vier keer zo kleine kans!), zijn er enkele beroepen waar de kans om werk binnen een jaar te vinden gelijk zijn. Dit zijn echter de minst gewaardeerde beroepen.
- De afstemming van de capaciteit van opleidingen op 'de behoefte van de arbeidsmarkt' is een zeer hachelijke zaak. Deze blijkt per tijdvak en regio zeer sterk te verschillen.

In dit onderzoek wordt de notie van o.a. het Centraal Planbureau dat een groot aantal van de huidige werklozen geen serieus arbeidsaanbod zijn bekritiseerd. Konklusie van het onderzoek is dat er tijdens een verslechterende arbeidsmarkt, door middel van een verdringingsproces van lager door hoger opgeleiden, toenemende onderbenutting van arbeid plaatsvindt. Mutatis mutandis zou extra groei van werkgelegenheid er dan weer toe kunnen leiden dat degenen die nu een baan beneden hun kwalifikatieniveau bezitten opschuiven en banen met de laagste kwalifikatievereisten vrijmaken voor de huidige werklozen. Is dat waar?

De zwakke plek van het onderzoek is de impliciete veronderstelling dat het funktieniveau van beroepen (in de onderzoeksperiode) niet veranderd is. Wellicht is het werk als gevolg van technisch-organisatorische veranderingen of veranderde eisen aan vakmanschap (bijv. van montagebouw naar renovatie) ingewikkelder geworden. Ander probleem is dat de SEO niet over loongegevens kon beschikken. Om het anders te zeggen: we weten nu in welke mate er verdringing plaats vond, maar niet waarom. Was het soms zo dat bij de hoger opgeleiden de lonen sneller daalden c.q. minder toenamen dan bij de wat minder hoog opgeleiden? Recent onderzoek van het Centraal Planbureau doet dat op z'n minst vermoeden.

Verder is van belang te onderkennen dat de oorzaak waarom laag opgeleiden werkloos werden niet overeen hoeft te stemmen met de oplossing, hen weer

aan het werk te helpen. Dat is nu net het interessante van de analyses naar de mate van het hysteresis-effect (zie ook het artikel van Rob van Esch in dit nummer van TPE). Niet ondenkbaar is dat het (langdurig) werkloos zijn op zichzelf een reden is om minder kans te hebben op een baan. De 'verdrongen' zullen dan in een aantrekkende markt niet alleen hoger opgeleiden, maar ook op exakt dezelfde wijze opgeleidenen als zichzelf, maar van een iets jongere jaargang als konkurrent hebben. Kortom, met dit onderzoek is aangegeven dat een oorzaak van werkloosheid van de laagst opgeleiden samenhangt met de steeds toenemende scholing van degenen die het beter deden, maar op geen enkele manier ontkracht dat juist ook voor die laagst opgeleiden scholing hun eigen kansen zal vergroten. Op die manier is het niet alleen zo dat daarmee de positie ten opzichte van de al eerder beter opgeleiden wordt versterkt ('goed maken van het verdringingseffekt'), maar dient ook het ongunstige effect van langdurige werkloosheid op hun kwalifikatie als zodanig ongedaan gemaakt te worden.

Dit is een belangrijk onderzoek, dat een nieuw licht werpt op beweringen dat er nog maar een gering serieus arbeidsaanbod zou zijn. Het is er wel, maar is weggedrongen. Voor de ontslagwerklozen speelt een langdurige werkloosheid zwaar in hun nadeel, zodat de kans op werk ook bij een aantrekkende arbeidsmarkt zonder extra scholing nauwelijks zal verbeteren. Omdat bij herintreders de leeftijd in het voordeel speelt kan de scholing wellicht korter en direct doelgerichter zijn.